

Szerelem a 21. században

A szerelem szó jelentésének vizsgálata funkcionális kognitív keretben

jelige: hekate

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. A vizsgálat elméleti háttere	3
2.1. A nyelvhasználat diszkurzivitása, a nyelvhasználat mint társas megismerő tevékenység	3
2.2. Az érzelemszavak diszkurzivitása	6
2.3. A tudás és a nyelv relativitásának kérdése	7
2.4. Kategorizáció és fogalmi keret	9
2.5. Az érzelemszavak	12
3. A vizsgálat és eredményei	16
3.1. A vizsgálat első része: a <i>szerelem</i> szó etimológiája, jelentése	16
3.2. A vizsgálat második része: saját kutatás	21
3.2.1. Eredmények	22
3.2.2. Kulcsszavak, tipikalitási feltételek	26
4. Összegzés	30
5. Felhasznált irodalom	32

1. Bevezetés

Dolgozatom elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan vélekednek a SZERELEMről az emberek, milyen elemeket emelnek ki feltételként, tulajdonságként egy *szerelmi* kapcsolathoz, milyen „kulcsszavak” fordulnak elő megfogalmazásaikban, mikor arról kérdezem őket, hogy mi a SZERELEM. Mit tárolnak az emberek elméjükben a SZERELEMMel kapcsolatban?

Minden ember másként definiálná a vizsgált szót, hiszen az eltérő tapasztalatok következtében a tárolt mentális reprezentációk egyénenként eltérőek. Így egy fogalom minden ember elméjében más elemekből áll össze, és ezáltal a fogalom nyelvi reprezentációja is személyenként más jelentéssel bír. Azt kell megnéznem tehát, hogy lehet-e, és ha igen, akkor hogy lehet egy általános definíciót adni e szónak. Érintenem kell továbbá azt a kérdést is, hogy hogyan képesek egyáltalán az emberek szavakat definiálni.

Hogy választ találjak kérdéseimre, azt a megközelítést fogom alkalmazni, mely szerint a nyelv diszkurzív természetű, az emberek nyelvi tevékenysége társadalmi, kulturális és mentális tevékenység. Röviden áttekintem a kognitív feldolgozás folyamatát, a nyelvhasználat diszkurzivitását, majd ezt az elméletet kiterjesztem az érzelemszavakra.

Ahhoz, hogy a vizsgált szót definiálni tudjam, a SZERELEM fogalmat kell vizsgálnom, hiszen annak nyelvi reprezentációja a *szerlem* szó, így igyekszem megtalálni a SZERELEM prototípusát, és meghatározni tipikalitási feltételeit. Ehhez pedig először bemutatom a kategorizáció folyamatát és elméleteit, melyek közül vizsgálatom során a prototípuselméletet fogom alkalmazni.

Szót ejtek továbbá a fogalmi keret és a fogalmi metafora szerepéről, a tudás és a nyelv relativitásáról, majd részletesen írok az érzelemszavakról.

Ezután bemutatom a *szerlem* szó etimológiáját, jelentésének alakulását, majd gyűjtött adataimból igyekszem releváns következtetéseket levonni, bizonyítani azon feltevéseimet, hogy a mai ember számára 1) a SZERELEM meghatározásakor nagy hangsúly esik annak biológiai voltára, 2) a SZERELEM nem egyenlő a „rózsaszín köddel”, sokkal inkább magát a párkapcsolatot jelenti, 3) a megfogalmazásokban nem hangsúlyos a hűség. Ezen túl igyekszem meghatározni a SZERELEM tipikalitási feltételeit, a SZERELEM prototípusát, végül ebből kiindulva a szó definícióját.

Azért tartom fontosnak foglalkozni ezzel a témával, mert egy olyan korban élünk, amelyben a tudomány és a technológia olyan mértékben fejlődik, hogy nem csak világunk változik napról napra, hanem ezáltal a befogadni való információk mennyisége és milyensége is. A média és az internet térhódítása, az emberi gondolkodásra gyakorolt hatása miatt pedig az információk feldolgozása és azok reprezentációja is módosul.

Az érzelmek, és így az őket kifejező szavak jelentése torzulhatnak, átértékelődhetnek napjainkban. Sok esetben megfigyelhető, hogy emberek (akár tudatosan, akár tudattalanul) úgy állnak érzelmeikhez, emberi kapcsolataikhoz, mint a tárgyakhoz, amelyek eldobhatók, pótolhatók. Ezért, úgy gondolom, fontos tudatosítani az emberekben egyfelől azt, hogy az emberi kapcsolatok nem tárgyak, hanem értékes és alapvetően szükséges részei életünknek, amelyeket nem eldobni kell, ha valami „meghibásodott” bennük, hanem megjavítani.

Másfelől szükséges tudatosítani azt, hogy bárhogyan is informál bennünket a média és az internet, ezek a valóságnak csak egy eltorzított mását tárják elénk. Fiataloknál sajnos megfigyelhető, hogy az internet életükben nem csupán a gyors információáramlás miatt tölt be kiemelten fontos szerepet, hanem életük jelentős részét virtuálisan, az interneten élik, ahol *szerelem*nek lenni annyit tesz, hogy ♥-et tesznek ki egymásnak. Emellett az is tény, hogy tárolt mentális reprezentációikat nagyban befolyásolják a TV-ben látottak, amelyek sok esetben eltérnek a valóságban tapasztalható jelenségektől, ezért is fontosak a pontos definíciók.

Igyekszem tehát a lehető legpontosabban definiálni a SZERELEM fogalmát, illetve kiemelni azokat a tulajdonságokat, melyek elengedhetetlen feltételei egy *szerelemi* kapcsolatnak. Azonban hangsúlyoznom kell, hogy a dolgozat végén általam megadott definíció a kutatásom eredményeire, és a vizsgálat során alkalmazott elméleti keretre támaszkodik, tehát az csak egy lehetséges meghatározása a szónak.

2. A vizsgálat elméleti háttere

Dolgozatomban a *szerelem* szó 21. századi jelentését vizsgálom, azt, hogy a mai ember mit tárol elméjében SZERELEM fogalom alatt. Ehhez azon megközelítést vettem alapul, mely szerint a nyelvhasználat diszkurzív. A *szerelem* érzelemszó, a későbbiekben pedig látni fogjuk, hogy az érzelemszavak diszkurzívak, mivel kognitív jellegűek és társadalmi aktusok.

Mivel vizsgálatomat funkcionális-kognitív keretben végzem, a *szerelem* szó mai jelentéséhez azon keresztül szeretnék eljutni, hogy meghatározom a fogalom tipikalitási feltételeit, ez alapján pedig a prototipikus SZERELMET, így ebben a fejezetben bemutatom a kategorizáció jelenségét, majd a későbbiekben alkalmazott prototípus elméletet, továbbá írok a fogalmi keretek és a fogalmi metaforák fontosságáról.

Annak okán, hogy a vizsgált szó általános 21. századi jelentését keresem, azt a kérdést is érintettem, hogy tudásunk relatív, vagy univerzális, illetve, hogy a szó jelentése univerzális vagy relatív.

2.1. A nyelvhasználat diszkurzivitása, a nyelvhasználat mint társas megismerő tevékenység

Wittgenstein azon gondolatával kezdem ezt a fejezetet, mely szerint a nyelv társas kommunikációs eszköz, mely nem létezik önmagában, használata teszi „élővé”. Ezáltal a szavak sem definíciók által kapnak jelentést, hanem használatuk során, interakciók útján, és jelentésváltozásuk is ennek köszönhető.

Eszerint a megközelítés szerint a nyelv az emberi agy, elme, illetve a fizikai és társas környezet között jön létre. Vagyis velünk született kognitív képességeink teszik lehetővé a nyelv elsajátítását, amelyhez azonban szükség van a fizikai és társas környezetre, melyek nem pusztán beindítanak genetikai folyamatokat, hanem befolyással bírnak észlelési, megismerési és megértési folyamatainkra. Így elmondhatjuk, hogy a nyelvhasználatnak fiziológiai és diszkurzív alapja is van.

A megismerés fiziológiai alapját meghatározza az, hogy az ember saját testét alapul véve tapasztalja meg a világot, így a kettő közti interakció, az emberi test és a világ kölcsönhatása meghatározza megismerésünk lehetőségeit.

Azonban az „emberi megismerés tágran értett fiziológiai megalapozottsága nemcsak az emberi test biológiai morfológiájával, azaz nemcsak az emberi fajra jellemző

testrészekkel és szervezettel függ össze, hanem a test belső, anatómiai tulajdonságaival, jelesül az agy, az idegrendszer működésével is.” (Tátrai 2011: 27).

Ez alapján pedig tekintsük át, hogy megy végbe a kognitív feldolgozás. Általában a környezet több ingert tartalmaz, mint amennyire egyszerre oda tudunk figyelni, ezért az első lépés a figyelem irányítása, amely szelektálja a bejövő ingereket, melyeket aztán kódolunk. Ezután értelmezzük a felvett információkat, majd következtetéseket vonunk le. Ezek segítségével később azonosítani tudunk olyan eseményeket, melyek hasonlóak ahhoz, amelyből következtetéseink, benyomásaink származnak. Az észlelt dolgokat, embereket, eseményeket pedig nem pusztán befogadjuk, hanem értékeljük is őket, így ezek nyelvi reprezentációi bizonyos ítéletet hordoznak magukban.

A megszerzett információk leképeződnek az emlékezetben, hogy később is használhassuk őket, ugyanis a megszerzett információdarabokkal absztrahálunk valamilyen általánosabb jelentést, fogalmat, amelyet az információ hordoz, az információ elemeit pedig ezekben az absztrakt struktúrákban tároljuk (Hamilton 2006: 49). Ezekből fognak összeállni a sémák, prototípusok.

Ezek a reprezentációk azonban nem a valóságot tükrözik, mivel már hozzájuk járul az, ahogy értelmeztük az adott személyt, dolgot, eseményt, tehát hozzájuk járul a nézőpontunk, illetve ítéleteink, valamint az is, amit kikövetkeztettünk mindebből.

Ezzel magyarázható az, hogy ugyanarról a személyről, dologról, eseményről, viselkedésről az emberek elméjében különböző mentális reprezentációk készülnek, hiszen másra figyelnek, másként értelmeznek, másra következtetnek.

Arról sem szabad elfeledkezni, hogy minden ember motivált, tehát céljai is befolyással bírnak arra, hogy milyen információkat fogad be, és hogyan.

Nem csupán azokat az információkat tároljuk azonban, melyekre tudatosan figyelünk, hanem olyanokat is, melyeken valójában nem is gondolkodunk el, mégis későbbi megnyilvánulásainkat ezek is befolyásolják. Ennek oka az „automatikus feldolgozás”, melynek lényege, hogy „az információ tudatos erőfeszítés nélkül is feldolgozható, sőt előfordulhat, hogy tudatosan még csak észre sem vesszük az ingert, amelyet feldolgozunk. Másodszor, az ilyen feldolgozás nem igényel szándékosságot. Magyarán, az információ feldolgozása anélkül is végbemehet, hogy szándékunkban állna feldolgozni, vagy akár odafigyelnénk rá. Harmadszor, mivel ez a feldolgozás automatikus, lezajlásához nincs szükség jelentős kognitív erőforrások ráfordítására.” (Hamilton 2006: 61).

Azonban a társas közeg, melyben élünk szintén hatással van ránk, vagyis, mint ahogy azt már a fejezet elején is írtam, a nyelvi megismerésnek nem csak fiziológiai, hanem diszkurzív alapja is van.

A nyelvhasználat diszkurzivitása Vigotszkij írásaiban is megjelenik. Szerinte a beszéd elsődleges funkciója a kommunikáció, a beszéd elsősorban „a társadalmi érintkezés eszköze” (Vigotszkij 2000: 18), és minden intellektuális képességünk társas eredetű. Ahhoz hogy ezek a képességek kifejlődjenek, szociális közegre van szükség, már születésünktől fogva. Elsőként a szülők, később a tanárok, barátok, kollegák, sőt minden minket körülvevő ember biztosítja ezt.

Tehát mivel „a világ fiziológiai megtapasztalása úgy válik nyelvvé, hogy egyúttal beágyazódik abba a szociokulturális praxisba, amelyet az emberek közös, társas tevékenysége alakít ki” (Tátrai 2011: 29), így nem csak az a fontos, hogy az ember magáévá teszi a világot, hanem az is, hogy ezt nyelvileg reprezentálja.

A nyelvi reprezentációk így feltételezik a társas interakciókat, ezáltal pedig kommunikációs szimbólumként funkcionálnak. Ez alapján a nyelvi tevékenység mint szimbolikus kommunikáció értelmezhető, melynek fő jellemvonásai az intencionalitás, az interszubjektivitás, a referencialitás, és a perspektivikusság.

Vagyis a sikeres kommunikációhoz szükség van egy bizonyos „másikra”, a másik szándékának, *intenciójának* (Tátrai 2011: 30) az ismeretére; arra, hogy tudjuk, a másinak is vannak ismeretei, tapasztalatai, érzelmei, valamint arra, hogy a másinak figyelmét irányítsuk egy dologra, tehát megértessük magunkat.

Emellett a nyelvi kommunikáció fontos jellemzője a *perspektivikusság* (Tátrai 2011: 32), mely szerint nem csak észlelünk és megértünk, hanem a nyelvi reprezentálás által perspektívát is közvetítünk. A nyelvi szimbólumok tehát magukban hordoznak egy adott nézőpontot, amely legfőképp azzal áll összefüggésben, hogy az ember saját testéből kiindulva tapasztalja meg a világot. Az adott nézőpont alapvetően meghatározza azt, hogy egy eseményt, dolgot, személyt miként észlelünk és fogadunk be. Ugyanakkor képesek vagyunk magunkat behelyezni más helyzetébe, így arra is képesek vagyunk, hogy a másikat értsük (Tátrai 2011: 29 – 33).

A diszkurzív fordulat a kognitív tudományok „második forradalmához” köthető. Ennek összefoglalóan tehát az a lényege, hogy különböző szimbolikus rendszereket használunk céljaink elérésére, terveink megvalósítására – jelen esetben a nyelvet mint szimbolikus rendszert eszközként használom saját magam megértetésére.

Ezek az intenciós aktusok, mint a nyelv is, társas közegben kell, hogy végbemenjenek, önmagukban nincsenek, közösen hajtjuk végre őket.

2.2. Az érzelemszavak diszkurzivitása

Az érzelemszavak diszkurzív természetét kognitív és társadalmi jellegük adja, mivel ítéletet fejeznek ki azáltal, hogy az észlelt és befogadott információkat értékeljük, illetve mindenesetben személyhez kötődnek, tehát társadalmi aktusok (Orthmayr 1997: 157).

A diszkurzív jelleg összességében a diszkurzusra épít, melyet Harré szerint nem csak mint társalgást kell érteni, hanem mint interszubjektív konstrukciót is. Harré a diszkurzivitás jelentését kiterjeszti arra is, hogy kategóriáink, melyek a világ befogadása és mentális reprezentálása során alakulnak elménkben, nem merevek, hanem folyton módosulnak a környezeti ingerek hatására. Vagyis a világ, amely körülvesz minket, nem csak közege, hanem teremtője is gondolatainknak (Harré 1986: 92, idézi Pléh 1997: 123).¹

Az érzelemszavakat tekintve az a nehézség áll fenn, hogy bár biológiailag ugyanaz a folyamat játszódik le mindenkiben, mikor egy adott érzelem úrrá lesz rajta, mégis egészen másképp nyilatkoznak az emberek az adott érzésről. Az érzelmek kifejezése nagyon szubjektív, mindenkinek az egyéni tapasztalatai szabják meg ezek nyelvi konstruálását, mégis minden szónak van egy általános jelentése. Kérdéses azonban az, hogy a szótárban megadott definíció, mennyiben tudja reprezentálni azt, ami az emberek elméjében megtalálható az adott érzelemszóval kapcsolatban. Lehet-e, és ha igen, hogyan lehet általánosítani?

Konkrétan: mi él az emberek elméjében a SZERELEM fogalom alatt? Hogyan képesek az emberek definiálni a *szerelem* szót?

Mivel az érzelmek nyelvi reprezentációja nagyon erőteljesen függ a szubjektív tapasztalattól, vajon mennyire lehet objektíven megfogalmazni egy érzelmet? Hiszen aki csak rossz párkapcsolatot tapasztalt, az negatívan fog nyilatkozni a SZERELEMről, de tudná-e ettől eltekintve definiálni? Tényleg a tapasztalatok alapján fogalmazunk, vagy van általánosan elfogadott és meghatározott megfogalmazása annak, hogy mi a SZERELEM?

¹ Harré, Rom 1986. Social sources of mental Content in order. In: J. Margolis – P.T. Manicas – R. Harré – P. F. Secord, *Psychology: Designing the discipline*. London, Blackwell. 91 – 127.

Ha a fentebb leírtakat vesszük alapul, akkor azt kell, hogy mondjuk, hogy mivel az ember tapasztalatai alapján mások számára hozzáférhető világrepresentációkat készít, ha az ember a SZERELMet negatívan tapasztalja, akkor a mentális reprezentáció is negatív lesz, a nyelvi konstruálás során az adott kontextusban más dolgokat profilálhat jellemző vonásként a fogalmi sémájából.

Egy olyan ember, akiben idealizált kép él a SZERELEMről, ami adódhat abból, hogy tapasztalatait, elvárásait, világról alkotott képét nagyban befolyásolják a média és az internet ingerei, és ezt a fajta SZERELMet valószínűleg nem fogja megtapasztalni a valóságban, teljesen más reprezentációt tárol elméjében, ezáltal más nyelvi reprezentációt is fog készíteni róla.

Ennek oka az eltérő konceptualizálás, vagyis az emberek a *szerelem* szó jelentésének kialakítása során eltérő tapasztalataikat másként dolgozzák föl, a SZERELEM mindenki elméjében másként reprezentálódik, más összetevők kerülnek be a fogalmi sémába, így a nyelvi reprezentáció során is mások lesznek a „kulcsszavak”, mikor a SZERELEMről nyilatkoznak.

Erre egyfelől magyarázat lehet az emergencia, vagyis az a jelenség, miszerint a környezeti ingerek hatnak a kognitív folyamatokra, az agyi működések elindulnak, egyszerűbb dolgokat tudunk elsajátítani. Később bonyolultabb környezeti hatásokat is be tudunk fogadni, majd a megismerési rendszernek olyan új szintjei alakulnak ki, amelyek már nem vezethetők vissza pusztán környezeti hatásokra. Vagyis az elvontabb fogalmak nem feltétlenül vezethetők vissza külső ingerekre (Tátrai 2011: 26).

Másfelől érintenünk kell azt a kérdést is, hogy vajon a tudás univerzális vagy relatív: velünk született vagy tapasztalatok alapján teszünk rá szert.

2.3. A tudás és a nyelv relativitásának kérdése

A címben jelzett kérdés dolgozatomban szempontjából azért releváns, mert ahhoz, hogy egy szónak az általános jelentésével foglalkozzunk, meg kell vizsgálnunk azt, hogy egyáltalán beszélhetünk-e általános jelentésről, és ha igen, akkor az velünk született, eleve része tudásunknak, vagy tapasztalatok által teszünk-e rá szert; ehhez pedig tudásunk és nyelvünk relatív vagy univerzális voltát kell alapul vennünk.

Az a szemlélet, mely az emberi tudás univerzalitása mellett foglal állást, azt állítja, hogy világról alkotott tudásunk egyetemes fogalmakként jelen van elménkben születésünktől fogva. Eszerint a tapasztalat csak segít abban, hogy ezeket tudatosítsuk, a

megértés pedig tulajdonképpen egy olyan dolog „megtalálása”, amely már a fejünkben van. Mindebből az is következik, hogy megérteni csak azt vagyunk képesek, amit egyébként is tudunk. Ezzel szemben az a szemlélet, mely szerint a tudás relatív, azon az állásponton van, hogy tudásunkat tapasztalatok révén szerezzük. Ebben az esetben a megértés konstruktív, melynek két komponense van: a struktúra kiszámítása, és a struktúra háttérrendszerhez kapcsolása (Kövecses – Benczes 2010: 21, Pléh 1998: 206).

Jelen esetben a tudás relativitása mellett foglalok állást, mivel az érzelmek biológiai megalapozottságúak, reprezentációjuk pedig tapasztalatfüggő.

A kérdéshez szorosan kapcsolódik a Sapir és Whorf nevéhez köthető megállapítás a nyelvi relativitásról. E gondolkör szerint a világ egy rendezetlen egész, amely a szemlélő által válik strukturálttá. Ezen struktúrák javarészt a nyelvből adódnak, amely formálja gondolkodásunkat. Nézetük szerint a nyelv vagy meghatározza gondolkodásunkat, vagy csak befolyásolja azt. Előbbi elképzelés nem bizonyult túl helytállónak, hiszen ha az lenne, akkor gondolkodásunk olyan mértékben függne anyanyelvünktől, hogy jóformán képtelenek lennénk elsajátítani más nyelveket (Kövecses – Benczes 2010: 36).

Az utóbbi álláspontot sem fogadja el maradéktalanul mindenki. Berlin és Kay (1969)² kutatása a színnevekkel kapcsolatban épp az állítás ellenkezőjét bizonyítja, azt, hogy gondolkodásunk hat a nyelvünkre, vagyis észlelésünk alakítja a fogalmakat.

Egy másik kísérlet pedig azt vizsgálta, hogy azokban a nyelvekben, mint például a német, amelyben létezik nyelvtani nem, mennyiben befolyásolja egy adott tárgy nyelvtani neme a tárgyról való gondolkodásunkat³.

Vagyis egy hímnemű tárgy egy német nyelvű beszélő számára tényleg hímnemű-e? Férfias jelzőkkel jellemzi-e? A kutatás bebizonyította, hogy a nyelvtani nem befolyással bír a tárgyról alkotott mentális reprezentációkra, tehát a nyelv hatással van arra, hogyan gondolkodunk a világról.

Ezen megállapítások mentén nézzük meg a vizsgált szót, vagyis a *szerelmet*. Ha valaki kifejezésre juttatja, hogy *szerelmes*, az szükségszerűen vonja maga után azt, hogy valakibe *szerelmes* - *valaki szerelmes valakibe*, angolul *be in love with somebody*, tehát

² „Az 1960-as évek végén két antropológus, Brent Berlin és Paul Kay egy nagyszabású, 98 nyelvre kiterjedő kísérletben arra kereste a választ, hogy miként épül fel a szín fogalma. Azért választották a színt mint a kísérlet tárgyát, mert akkoriban az volt az általános nézet, hogy a színnevek használata teljesen tetszőleges, az adott nyelvtől függő, és a színnevek közötti határok szintén nyelvről nyelvre változnak.” (Kövecses és Benczes 2010: 34)

A vizsgálatot és az eredményeket l. uo.

³ A kutatást l. pl. Kövecses – Benczes 2010: 37.

a szónak van vonzata, amely aszemantikus, vagyis nem pontosan körülhatárolható jelentésű vonzat. Mindenesetre az grammatikailag is alátámasztott, hogy a *szerелеm* érzése önmagában – egy olyan argumentum nélkül, akire vagy amire irányul a *szerелеm* – nem létezik. Ez is bizonyítja a *szerелеm* társas jellegét.

Lehet vitatkozni arról, hogy mi az ok és mi az okozat ebben az esetben a nyelv és a gondolkodás viszonylatában: a nyelvtan befolyásolja azt, hogy a SZERELEMnek két fél között kell-e végbemennie, vagy azért ilyen az érzelem kifejezése grammatikailag, mert a SZERELEM két fél között működik, ám úgy gondolom jelen dolgozat keretein belül erre nincs szükség. Mindenesetre én az utóbbi elképzelés mellett foglalom állást, és ehhez tartva magam fogom vizsgálni a szót a későbbiekben.

2.4. Kategorizáció és fogalmi keret

Annak a két kérdésnek a megválaszolásához, hogy az ember hogyan képes definiálni szavakat, illetve hogy lehet-e, és ha igen, akkor hogyan lehet általánosítani azt, hogy milyen reprezentációkat tárolnak az emberek elméjükben a szavak jelentéseként, át kell, hogy tekintsük a kategorizáció folyamatát.

„A kategorizáció olyan mindennapos és jellemzően nem tudatos tevékenység, amelynek során a környezetünkben található tárgyakat és eseményeket különféle jelentéssel bíró „csoportokba”, vagyis kategóriákba helyezzük.” (Kövecses – Benczes 2010: 25). A kategorizáció képességével mindenki rendelkezik, kortól, nemtől, kultúrától függetlenül, azonban mindenki másképp kategorizálja ugyanazt a tárgyat, eseményt, és még az érzelmeket is. Ennek oka a kognitív feldolgozásban keresendő. Mint már írtam egy adott szituációban minden embernek másra fókuszál a figyelme, más a nézőpontja, mások az értékítéletei, így a kategóriák is mások lesznek.

A kategorizáció folyamata Lawrence Barsalou kognitív pszichológus szerint öt lépésből tevődik össze. Először egy adott entitás strukturális jellemzőit állapítjuk meg, majd olyan kategóriareprezentációkat keresünk, amelyek strukturálisan hasonlítanak az adott entitáshoz. Ezt követően kiválasztjuk a kategóriareprezentációk közül a leginkább hasonlót, majd levonjuk az entitással kapcsolatos következtetéseket, végül pedig a kategorizációval kapcsolatos információkat tároljuk (Barsalou 1992: 26, idézi Kövecses – Benczes 2010: 25)⁴.

⁴ Barsalou, Lawrence 1992. *Cognitive Psychology: An Overview for Cognitive Scientists*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum.

A kategorizáció klasszikus modellje alapján a világ entitásait szükséges és elégséges tulajdonságaik alapján a legcélszerűbb kategóriákba sorolni, azonban vannak perifériás tulajdonságok is, amelyek nem annyira meghatározóak a kategóriába sorolás szempontjából. Ez a komponenses elemzés három következtetést von le: 1) az egyes kategóriákat az tartja össze, hogy tagjaik megegyező tulajdonságokkal bírnak, 2) a kategória bármely tagja ugyanúgy képviselheti magát a kategóriát, tehát mindegyik tag egyenrangú, illetve 3) a kategóriák pontosan körülhatárolhatóak (Kövecses – Benczes 2010: 27 – 28).

Ezzel az elképzeléssel szemben áll a prototípuselmélet, mely szerint a kategorizálás prototípusok alapján történik, melyeket tipikalitási feltételek (vagyis a kategóriára jellemző tulajdonságok) alapján lehet azonosítani. A prototípuselmélet a családi hasonlóság elvére épít. Eszerint egy kategórián belül van egy prototipikus tag, amely a kategória minden tulajdonságával bír, azonban nem kell minden tagnak minden tulajdonsággal rendelkeznie. Ez a prototípusalapú kategorizációs modell pedig rácsafol a fentebbi három megállapításra, vagyis 1) nem a komponensek tartják össze a kategória tagjait, nem a szükséges és elégséges tulajdonságok, hanem a tipikalitási feltételek. Ám mint már írtam, nem kell minden tagnak minden feltételt teljesítenie ebben az esetben, mivel állhat egy tag a prototípustól messzebb, mégis tagja lehet a kategóriának. 2) A tagok nem egyenrangúak, vannak, melyek jobban képviselik a kategóriát, és vannak, melyek kevésbé. 3) A határok nem merevek, módosulhatnak. (Kövecses – Benczes 2010: 28 – 32).

Ez az elmélet a szavak viszonylatában úgy értelmezhető, hogy a szavak jelentése is egy-egy prototípus köré szerveződik. Kivetítve kutatásom témájára: a SZERELEMnek lehet egy prototípusa, így a *szerelem* szónak lehet egy prototipikus jelentése, és vannak más jelentései, melyek periférikusabbak. Ez magyarázza azt, hogy miért definiálják másképp az emberek, illetve miért van annyi eltérő értelmezés, vélekedés a szót illetően. Magát a kategorizációt alapul véve, az is magyarázható, hogy különböző emberek miért szabnak különböző feltételeket a SZERELEMnek.

Tehát ha mindezeket alapul vesszük, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy van maga a SZERELEM, amely minden feltételnek eleget tesz és a kategóriát képviselni képes, és az egyéni tapasztalat alapján vannak az ettől eltérő más „szerelemek”. De mi a SZERELEM prototípusa?

A későbbiekben erre a kérdésre fogom keresni a választ, segítségül a most bemutatott prototípus alapú modellt fogom használni.

Mivel azonban nem minden fogalmat lehet az alapján jellemezni, hogy listába szedjük a tulajdonságait, szükség van egy keretre. Ezeknél a fogalmaknál alkalmazzuk a fogalmi keretet, amely „a fogalmi kategória strukturált mentális reprezentációja” (Kövecses – Benczes 2010: 51). Vagyis egy adott fogalom esetén nem elég a szó szükséges és elégséges tulajdonságaival tisztában lenni, jelentése meghatározásához ismernünk kell más olyan fogalmi kereteket is, amelyekkel kapcsolatban áll.

Pontosabban: a SZERELEM esetében nem elég tudnunk, hogy milyen jellemzői vannak, mikből tevődik össze az érzés, és a fogalom, tudnunk kell például, hogy az ÉRZELEM fogalomkeretbe tartozik, vagy hogy a SZERETET egy „fajtája”. Vagyis csak úgy nyerhet értelmet a szó, ha tudjuk, mit jelentenek más fogalmak, melyekkel kapcsolatba hozható, jelen esetben az ÉRZELEM, vagy a SZERETET fogalmak.

Az olyan fogalmi kereteket, melyek a világban nem léteznek kézzel foghatóként, Lakoff *idealizált kognitív modell*nek nevez. A fogalmi keretek nem a valóságot tükrözik, hanem tapasztalataink idealizált reprezentációi, sematizációi (Kövecses – Benczes 2010: 55).

Ezeket a sémákat az embernek a testéből adódó érzékelései határozzák meg, ahogy azt már a dolgozatom elején is írtam. Példaként a KAPCSOLAT sémát hozom, melynek alapja „az a leképezés, amely szerint egy dolog egy másik dologgal való kapcsolatában képződik le. A testi tapasztalat a gyermek-anya/apa testi kapcsolatából származik. A séma strukturális összetevői: két entitás és az őket összekötő kapcsolat.” (Tolcsvai Nagy 2010: 41).

A fogalmi keret magyarázóelvként az elemzés későbbi részében is elő fog még kerülni, ám szót kell még ejtenünk a metaforákról is, hiszen az elvont fogalmak – mint ahogy a SZERELEM is – fogalmi metaforák által jönnek létre.

A fogalmi metaforáknak azért van döntő jelentőségük, mert ezekből következtetni lehet a fogalomhoz tartozó elvárásainkra. Ezek a fogalmi metaforák két fogalmi keret között jönnek létre, valamilyen hasonlóság alapján. A két tartomány közül az egyik a *forrástartomány*, mely a konkrétabb, kézzel foghatóbb fogalmat tartalmazza, a másik pedig a *céltartomány*, amely elvontabb, és amelyet szeretnénk megfogalmazni, kézzelfoghatóvá tenni a másik tartomány segítségével. Tehát azok az egységek, melyekkel a SZERELEM metaforákat alkot, megmutatják, hogy milyen kép él elménkben magáról a SZERELEMRől, valamint milyen elvárásaink vannak a SZERELEMMel kapcsolatban.

Például gyakran hasonlítják a SZERELMET az UTAZÁShoz, ebből következik, hogy a SZERELEMnek is van célja. Vagy értelmezhetjük a fogalmat a SZERELEM (FIZIKAI) EGYSÉG fogalmi metaforán keresztül, mely alapján levezethető, hogy a SZERELEM mindenképpen két fél alkotta egység, melyek kompatibilisek, de adott esetben szétválaszthatók (Kövecses – Benczes 2010: 80 – 81).

2.5. Az érzelemszavak

Mint azt fentebb említettem, a SZERELEM vizsgálatához ismernünk kell azokat a fogalmi kereteket, amelyekbe e fogalom beletartozik, illetve amelyekkel kapcsolatba kerül, ezért elengedhetetlen, hogy írjak az érzelmekről, valamint részletesen szóljak az érzelemszavakról, mielőtt rátérnék magára a *szerelem* szóra.

A fenti gondolatokat összekapcsolva „a metafora és általában a képes beszéd az egyik legfontosabb módja annak, ahogy az emberi kognitív-konceptuális apparátus társadalmi, politikai, pszichológiai, érzelmi, vagyis nem fizikai realitásokat, világokat terem” (Kövecses 1997: 165), a metaforák pedig alkalmasak arra, hogy az érzelmeket modellezni lehessen, az így létrejövő idealizált kognitív modell pedig az érzelmek prototípusát adja meg.

Az előbb idézett Kövecses tanulmány (1997) példaként az angol ’érzelem’, vagyis EMOTION fogalmat hozza, melyet az angol beszélők valamiféle erőhöz hasonlítanak. Ezt a következőképp ábrázolja:

”0. Neutrális érzelmi állapot

A szubjektum (S) nyugodt.

1. Ok

Valami történik S-sel.

Az esemény hirtelen és erős hatásként éri S-t.

Létrejön az érzelem.

S az érzelem létrejöttét tekintve passzív.

2. Az érzelem

Az érzelem erőként hat S-re.

Az érzelem része a vágy, amely arra készíti S-t, hogy hajtson végre egy cselekvést.

S tudja, hogy a cselekvés társadalmilag veszélyes és/vagy nem elfogadható.

A cselekvés kielégítheti az érzelemben foglalt vágyat.

Az érzelem intenzitásszintje magas, közel van ahhoz a szinthez, melyet S már nem tud kontroll alatt tartani.

3. Az érzelem kontrollja

S tudja, hogy kötelessége nem engedelmeskedni az érzelmenek, nem végrehajtani a cselekvést.

S ellenerőt használ, hogy megakadályozza a cselekvés megtörténését.

Az érzelem mint erő azonban az S által kontrollálható szint fölé emelkedik.

4. Kontrollvesztés

S többé nem képes kontrollálni a rá ható erőt.

Az érzelem ereje arra készteti S-t, hogy hajtsa végre a cselekvést.

5. Cselekvés

S végrehajtja a cselekvést.

S nem felelős a cselekvés megtörténéséért, mivel csak egy nála nagyobb erőnek engedelmeskedik.

Az érzelmi vágy kielégül.

Az érzelem megszűnik.

6. Neutrális érzelmi állapot

S újra nyugodt.”(Kövecses 1997: 166)

Vagyis az érzelmek olyan erőkként foghatók föl, melyek a tudatos éntől függetlenül jönnek létre, valaminek a hatására. Legtöbbször azonban kontroll alatt kell tartani, le kell küzdeni őket, viszont egy idő után úrrá lesznek az emberen, vágy keletkezik, amely ha kielégül, az érzelem eltűnik. Kövecses szerint ez az érzelmek prototípusa, majd felsorolja Harré 4 szabályát az érzelemfogalmak helyes használatára vonatkozóan: fizikai érzések, testi megnyilvánulások, kognitív ítéletek, morális ítéletek. Ezek mind megjelennek az előbbi példában (Harré 1986: 10, idézi Kövecses 1997: 168).⁵

Bodor Péter pszichológus szerint ugyanakkor az érzelmek fiziológiai eseményekből, érzelemmegnyilvánításokból, szubjektív élményekből, valamint instrumentális cselekedetekből tevődnek össze (Bodor 1999: 99).

⁵ Harré, Rom 1986. An outline of the social constructionist viewpoint. In: Harré, Rom (szerk.), *The social Construction of Emotion*. Oxford. Basil Blackwell. 2 – 14.

Az érzelmek nyelvi kifejezései érzelmmegnyilvánításoknak, vagyis „nyelvileg kódolt expresszív reakcióknak” számítanak (Bodor 1999: 99).

Az érzelmek nyelvi kifejezései köthetők az érzelmi fejlődéshez, amit Bodor Péter gyermekek vizsgálatán keresztül bizonyított. Megfigyelései alapján elmondható, hogy a gyerekek először azokat a kifejezéseket sajátították el, melyek az érzelmek testies megnyilvánítását szolgálják, mint például a *sír* vagy a *nevet*, majd csak ezután következtek a tényleges érzelmi terminusok, mint a *szeret* vagy az *utál* (Bodor 2002: 8).

Mint tudjuk gondolataink és érzelmeink igen összetett rendszereknek tekinthetők, melyeket a nyelven keresztül/a nyelv segítségével közvetítünk. Ide kell értenünk a non-verbális eszközöket is, mint a mimika, gesztusok, illetve különféle hanghatásokat, intonációt stb. Ezek alapján Bodor Péter idézi Ochs és Schiffelin írását ⁶, mely szerint ezen eszközöket funkcionális szempontból két csoportra lehet osztani: (1) érzelmodulálók és (2) érzelmspecifikálók.

Előbbibe tartoznak azon nyelvi eszközök, melyek a megnyilatkozások érzelmi intenzitásának modulálásában vesznek részt. Ezek javarészt feltételeznek valamiféle érzelmi értékelést a beszélő részéről. Ilyen lehet például az intonáció, amely képes fokozni vagy csökkenteni egy érzelm intenzitását. Utóbbiba pedig főként a lexikai eszközök tartoznak, melyek képesek specifikálni egy érzelm minőségét. Ezek nem csak előfeltételeznek egy adott érzelmet, hanem konkretizálják is azt. Ezek az ún. érzelemszavak (vö. Bodor 2004: 27).

A kettő közti legfőbb különbség, hogy az előbbi magában foglal, utal egy érzelmre, míg utóbbi konkrétan állít egyet.

Az érzelemszavakat három nagyobb csoportra lehet osztani. Vannak (1) a tulajdonképpeni érzelemszavak, melyekkel képesek vagyunk érzelmet bejelenteni, vagyis saját érzelmünkről számot adni, illetve érzelmet tulajdonítani, vagyis más érzelmét megjeleníteni. Léteznek még (2) érzésekre vonatkozó szavak, valamint (3) azok a szavak, melyek érzelmekhez kapcsolódó testies megjelenítéseket neveznek meg, mint például a *sír* (Bodor 2004: 30).

Az érzelemszavak használati módját máshol négy csoportba osztják.

Az elsőbe tartoznak azok az érzelemszavak, melyeknek használati kritériumát testi érzések adják. A második csoport használati feltételét a sajátos testi megnyilvánulások adják. Eztán következnek azok a kifejezések, melyeknek kritériumát az előbbi érzésekre

⁶ Ochs, Elinor és Schieffelin, Bambi 1989. Language has a heart. *Text* 9 (1): 7 – 25.

vonatkozó kognitív ítéletek adják, mint például az *unalom*. Végül pedig „az adott lokális morális rendben alapuló és a fiziológiai reakció/etológiai megnyilvánulás feltételezett eredetének morális státuszára vonatkozó morális ítéletek, valamint a vonatkozó morális ítéletekből következő társas aktusok kritériumokként szolgálnak az olyan szavak vonatkozásában, mint a *zavar*” és a *féltékenység*” „(Harré 1997).

Azt is tudjuk, hogy az érzelmek diszkurzív természetűek, még pedig azért, mert egyfelől kognitív jellegűek, másfelől pedig társadalmi aktusok. Előbbit az adja, hogy ítéletet fejeznek ki, ítéletet képviselnek, jelenítenek meg, mivel az észlelt dolgokat nem csak befogadjuk, hanem értékeljük is őket. Társadalmiságát pedig az, hogy személyhez kötjük. Köthetjük magunkhoz is, amikor például *büszkék vagyunk*, vagy köthetjük másokhoz, amikor *szeretünk valakit* (Orthmayr 1997: 157).

Az érzelem szótárból kiindulva pedig a *szerelem* azok közé az érzelemszavak közé sorolandó, melyek önmagukban személyközi közelítést implikálnak.⁷ A SZERELEM mindenképpen olyan érzés, mely önmagában talán nem is létezhet, hiszen valakire muszáj kivetülnie, ez adja társadalmiságát. Kognitív jellege pedig abból az ítéletből adódik, hogy valakit vonzónak, szeretetreméltónak találunk.

⁷ Az érzelem szótárt a Magyar Értelmező Kéziszótár szavainak felhasználásával hozták létre, azokat a szavakat vizsgálva, melyek érzelmi jelentést hordoznak.

l. bővebben: <http://narrativpszichologia.pte.hu/index.php?p=contents&cid=46> (letöltve: 2012. 10. 25.)

3. A vizsgálat és eredményei

A dolgozat fenti részében a vizsgálat elméleti háttérét mutattam be, a következőkben pedig a vizsgálatot és annak eredményeit fogom részletezni.

A vizsgálat egyik részét a *szerelem* szó etimológiájának, és eddig szótárazott jelentéseinek elemzése adja, amely által képet kapunk a szó jelentésének alakulásáról, illetve ennek a kutatásnak köszönhetően nyomon követhető az, miként és minek a hatására alakult az emberek vélekedése a vizsgált szót illetően.

A vizsgálat másik részét saját kutatás képezi, melynek során a 21. század embereit kérdeztem azzal kapcsolatban, mit gondolnak a SZERELEMről.

3.1. A vizsgálat első része: a *szerelem* szó etimológiája, jelentése

Az alábbi fejezetben bemutatom a *szerelem* szó történetét, etimológiáját, jelentésének alakulását. Ehhez hozzá kell, hogy vegyem, szoros összetartozásuk miatt a *szeret* szót is. Ahogy azt már korábban írtam, a SZERELEM meghatározásához ismernünk kell más olyan fogalmakat is, melyekkel az kapcsolatban áll. Az alábbi fejezetben bemutatom, hogy a két szó között etimológiailag szoros összefüggés van, hiszen ugyanarra az alapszóra, és ennek az alapszónak ugyanarra a jelentésére vezethetőek vissza, illetve az idő előrehaladtával a nyelvhasználatban a *szerelem* a *szeretet* egy fajtájaként vált használatossá.

Az alapszó, melyre a két szó visszavezethető valószínűleg azonos az egykor igenévszó jellegű *szer* szóval. A *szerelem* végződése az *-elem* deverbális névszóképző. A *szerelem* és szócsaládja keletkezésének alapja a feltételezett alapszónak a 'társul, egyesül, összeköt, összekapcsol' jelentése lehetett. Ugyanezen *-t* mozzanatos igeképzős származéka a *szeret* [első előfordulása: 1198]. A *szeret* ige *-t*-jéről nehezen dönthető el, hogy eredetileg mozzanatos, vagy műveltető igeképző volt-e. Tudjuk azt is, hogy az ómagyarban a *szeret* ige mellett élt a *-t* névszóképzővel keletkezett, az igével megegyező alakú *szeret* főnév [első előfordulása: 1229 tn., 1520 k.], melynek jelentése 'szeretet' volt (TESz; Esz.).

A *szer* alapszó uráli alakja feltehetően **śer*³ lehetett. Valószínűsíthető, hogy jelentése eredetileg 'sor' volt, amelyből az 'elrendeződés, térbeli, időbeli egymáshoz csatlakozás' tartalmi mozzanat alapján valamennyi jelentés megmagyarázható. A *szer* a magyarban gazdag szócsalád alapja lett. A szócsalád morfológiai tulajdonságai alapján

feltehető korábbi igenévszói jellege is. A jelentés fő tartalmi magvának a 'kapcsolódás, társulás' mozzanata látszik, amely mint fentebb írtam a *szerelem* szó alapját képezi (TESz.).

A *szerelem* szó jelentését tekintve több, más korból való szótárat vizsgáltam meg, hogy röviden bemutassam a szó jelentésváltozását, valamint arra fektettem a hangsúlyt, hogy az idő folyamán hogyan változott a jelentések prioritása, dominanciája.

A TESz. első előfordulásként a 12. századot jelöli, mikor '(fokozott) szeretete valakinek, valaminek' értelemben használták a szót. A 15. században jelent meg új jelentése: 'buzgalom, igyekezet', a 'kedvelt tárgyhoz való vonzódás' jelentés teljesen érthető módon következett az első jelentésből, a kedvelt személyhez való vonzódás kifejezéséből. Szintén a 15. században jelentkezett a szó személyragos használatban, s e formában főként személyre utalva használták, aki a *szerelem* tárgya. Majd 1490-ben terjedt ki a szó jelentése a szexuális vonzalom, kapcsolat jelölésére. A 18 – 19. században főként személyragosan használták, 'az a dolog, amelyre valakinek a fokozott szeretete, szenvedélye irányul' jelentésben. A két személyragos használat között talán annyi lehet a különbség, hogy a korábban előkerülő jelentés magára a személyre vonatkozik, aki tárgya a *szeretetnek*, *szerelemnek*. Utóbbinál pedig dolgot említenek, nem pedig személyt, továbbá ennél a meghatározásnál ő/az nem a *szerelem* tárgya, hanem kivetül rá egy érzés. Tovább feszegetve a kérdést, talán úgy is lehetne értelmezni, hogy a *szerelem* nem személyközi, hanem mindenkiben benne van és csak kivetítjük valakire (vagy valamire).

Időben tehát az 1800-as években járunk, így két további korabeli szótárral folytatom a sort, az 1864-ből való Czuczor – Fogarasi szótárral, valamint Ballagi Mór 1868-as szótárával, melyek az alábbi módon adnak képet a 19. századi vélekedésekről:

„Nyelvünk újabb korban szabatos különbséget tesz a *szeretet* és a *szerelem* között, midőn '*szerelem*' alatt a széles értelemben vett *szeretetnek* azon ágát érti, mely a nemi ösztönből eredő viszonyos érzelmen alapszik, s így a '*szerelem*' jelenti azon kedvtelést, és vonzalmat, melyet valaki egy más nembeli személy iránt érez, és azzal egyesülni, együtt élni, annak javát, boldogságát előmozdítani vágyik és törekszik.” (Czuczor és Fogarasi 1864: *szerelem*).

Ballagi szótára valójában nem tesz hozzá semmi újat e megállapításhoz, rövidebben fogalmaz, de mondandójának lényege ugyanaz, mint amit fentebb olvashatunk.

Felhívnám a figyelmet arra, hogy itt teljes egészében a nemi vonzalom a hangsúlyos, valamint arra is utalnék, hogy a szótár csak átvitt értelemben használja a *szerelmet*, mint a szerelemérzés tárgyát („*Szerelmem* galambom”).

Majd’ 100 évet ugorva az ÉrtSz. már a szó első jelentéseként említi a nemi vonzalmat, mint „a fajfenntartás ösztönén alapuló érzelm, amely főleg a *szeretett* személy iránti vágyakozásban, a hozzá való ragaszkodásban, az ő eszményítésében és az érte való önfeláldozásban vagy odaadásban nyilvánul meg” (ÉrtSz. 1992: *szerelem*). A meghatározás elején a szócikk írója kiemeli, hogy az érzés különmeműek között alakul ki. A további felsorolt jelentések között szerepel átvitt értelemben a *szerelem* tárgya, vagyis az, aki iránt viseltetünk ezzel az érzéssel, illetve említi a szócikk az ilyen érzelmen alapuló viszonyt, magát a közösülést is. Átvitt, régi értelemben ’gyengéd ragaszkodás, erős, önzetlen vonzalom valamihez, valakihez’ jelentés kapcsolódik a szóhoz. Ez utóbbi alapján azonosítja a *szerelmet* a *szeretettel*. Ezentúl megemlítődik még a szó olyan értelemben is, mint az a személy, tárgy, vagy tevékenység, amihez/akihez szeretettel vonzódunk, amit szívesen üzünk.

Felsorolja a szótár a *szerelem* „típusait” is: ’Boldog, csalódott, ébredő, égő, érzéki, forró, igaz, izzó, kesergő, lángoló *szerelem*; plátói *szerelem*: érzékiségtől mentes *szerelem*; reménytelen, szenvedélyes, tiszta, visszautasított *szerelem*’.

Az ÉKsz.-ben is a nemi vonzalom jelentésösszetező dominál. Ez a szótár is említi a *szerelmet* mint viszonyt, közösülést, személyt, valamint mint dolgot, amihez szenvedélyesen vonzódunk („*Régi szerelme* az irodalom”). Fontos továbbá megjegyezni azt, hogy a jelentések között megtaláljuk a ’szeretet’-et, holott korábban egyértelműen két kategóriaként kezelték őket.

Az ÉrtSz.+ öt jelentését különbözteti meg a *szerelemnek*. Elsőként említi az erős nemi vonzalmat, odaadást, ragaszkodást. Majd az ilyen érzelmen alapuló viszonyt („*Lángol közöttük a szerelem.*”). Utána azt a személyt, akibe *szerelmes* valaki („*Szerelmét* legszívesebben egy pillanatra se hagyná magára”). Választékos használatban a szó azt jelenti, amihez szenvedélyesen vonzódik valaki („*Visszatért régi szerelméhez, a régészethez, most csak ilyen tárgyú könyveket olvas.*”).

A szó jelentésének alakulását figyelve feltűnik néhány olyan dolog, amely a saját vizsgálatom során is igazolást nyert, ezeket itt összegzem. A fent leírtak alapján látszik a tendencia, hogy az idő múlásával egyre dominánsabb, majdhogynem legfontosabb lett a libidó, a szex, a közösülés jelentésösszetező, amikor szótáríróink a *szerelmet*

definiálták. Ez természetesen érthető, hisz a SZERELEM alapját biológiai folyamatok adják.

Továbbá, míg régebben a nyelvhasználat elhatárolta egymástól a *szeretetet* és a *szerelmet*, haladva napjaink felé egyre inkább sorolja ugyanabba a kategóriába őket.

Fontos megfigyelésnek tartom azt is, hogy a régebbi szótárak, feljegyzések sokkal magasztosabban, költőibben fogalmazznak a *szerelem* kapcsán, míg az elmúlt száz évet tekintve egyre tudományosabb, tényszerűbb lett a definíció.

A *szeret* szót tekintve a TESz. két jelentést említ személyre vonatkozóan, kettőt tárgyra, egyet kifejezetten „valamivel” kapcsolatban, valamint egyet feltételes módbeli használatban. Az első két jelentés 1198-ból való, mindkettő személyre vonatkozik: elsőként ’rokonszenvet, vonzódást, jóindulatot érez valaki iránt’, majd a ’nemi vonzódást érez valaki iránt’ jelentés adatolt.

A szó harmadik és negyedik jelentése a 14 – 15. századból való. Itt kerül elő a ’<lelki javakat> értékel, elérésükre törekszik’ jelentés, illetve az ’örül valaminek, kedvel, szívesen fogyaszt valamit, szívesen foglalkozik valamivel’ értelem.

A 16. században alakult két további jelentése is a szónak, melyekre fentebb már utaltam. Egyik a ’valamivel ellát, megajándékoz, valamiről készségesen gondoskodik’, másik az ’óhajt, akar, birtokolni kíván’ jelentés, utóbbi kapcsán a szócikk megjegyzi, hogy ma csak feltételes módban használatos.

Az 1800-as évekből három jelentést tartok fontosnak megemlíteni. A Czuczor – Fogarasi szótár elsőként nem személyre vonatkoztatja a szót. Így fogalmaz: „Széles ért. valamiben kedve, öröme telik, s azt magához vonzani, bírni, élvezni, vagy benne gyönyörködni törekszik. Midőn e kedves érzelem tárgyát viszonyig fejezi ki, örömet, különös kedvvel, vonzalommal tesz valamit. Óhajtó módban viszonyigével annyi, mint kíván, vágyik valamire.” (Czuczor és Fogarasi 1864: *szeret*).

A szó másodikként megadott jelentése igencsak meglepő módon az önzőséget emeli ki, vagyis valakinek, aki saját vágyait, érdekeit tartja szem előtt, önmaga szeretetét említi.

Harmadik jelentésként pedig ezúttal is megjelenik a nemi vágy, és a *szerelem*, mint a *szeretet* alapja.

A *magyar nyelv értelmező szótára* a megfelelő szócikkben nyolc pontban sorolja fel a szó jelentését, azokon belül pedig alpontokat is meghatároz.

Elsődleges jelentésként személy iránt érzett szeretetet ír, itt a „valamit *szeret*” szókapcsolatot ritkán használatosnak tünteti föl. Ezen belül idézi a már fent említett

'szereti magát' jelentést, vagyis 'önző módon mindig csak a maga hasznát, a maga érdekeit keresi, önmagának igyekszik megszerezni az élet minden javát'.

A szó második jelentését szintén személy iránti érzelmként definiálja, azonban ez esetben a *szerелеm*mel azonosítva. Ezen belül meghatároz négy alpontot. Először a 'szerелеm érzését érzi' jelentést tulajdonítja a szónak, majd ezt követően kissé népies, szépítő jelzővel ellátva a 'szerelmi viszonyt folytat vele' jelentés következik, finoman utalva a közösülésre, amelyet a harmadik alpontban konkrétan megfogalmaz: 'nemileg érintkezik valakivel', a negyedik alpont pedig a vonzalomra utal: '<más nemhez tartozó személy> kedvére valónak talál, hajlama van irányában; jár utána'.

A harmadik megadott jelentés mind személyre, mind tárgyra vonatkoztatja az érzelmet, azonban itt a negyedik alpontban megjelenik egy merőben új jelentése a szónak, még pedig az állat ragaszkodása a gazdájához.

A kifejezés negyedik jelentése cselekvés, eljárás, mód, magatartás, valamint valahol való tartózkodás előnyben részesítése, kedvelése.

Az ötödik és hatodik jelentése feltételes módú alakra utal, a különbség annyi, hogy az előbbinek a jelentése az óhaj, hogy bár lenne valakinek valakije, míg az utóbbi pedig óhaj arra, hogy történjen valakivel valami.

A szó utolsó előtti adatolt jelentése a legszembetűnőbb. A szócikk itt állatok, növények, gépek igényeit, működéshez, teljesítéshez, fejlődéshez hasznos, kellő, szükséges elemeket említ („A kutya szereti, ha simogatják.”).

Az szó utolsó jelentését a szótár tréfás használatúnak ítéli: 'valaminek rendes szokása, tulajdonsága van' („Ez az ajtó szeret kinyílni, ha szél van.”).

Az ÉKsz. a 'szeretetet érez valaki iránt' jelentéssel indít, megjegyezve, hogy akár a tárgy kitétele nélkül is használható a szó.

A szó második adatolt jelentése a *szerелеm*re vonatkozik. A szó további jelentései között megtalálható itt is az, hogy 'valaki örömét leli valamiben, valakiben, kedvel valamit, valakit, vonzódik valamihez, valakihez'. A feltételes módú szóalak fel van tüntetve itt is, sőt állatra és növényre kiterjesztve is megjelenik.

Az ÉrtSz.+ igazán tömören, röviden fogalmaz, ugyanazokat a jelentéseket meghatározva, mint a fentebbi szótár.

A két szó összefüggését tekintve megállapítható az, hogy a *szeret* szó sokkal korábban jelentett nemi vonzalmat, mint a *szerелеm*. Ennek több oka lehet, ám én azt feltételezem, hogy a régiebb korokban a *szerелеm* egy sokkal magasztosabb, költőibb dolognak számított, amely inkább a lelki, mint a szexuális vonzalmat jelentette.

Mivel etimológiailag ugyanarra az alapszóra, és ennek az alapszónak ugyanarra a jelentésére vezethető vissza a két kifejezés, így nem meglepő, hogy a kezdeti elkülönítés ellenére később elkezdtek lefedni egymást bizonyos pontokon. Azonban az is megfigyelhető, mintha a szótáríróink a *szerelmet* besorolnák a *szeret* érzésbe. A *szeretet*, *szeret* jelentése egyre inkább bővül, egyre több mindenre kiterjed, több mindent „lehet szeretni”, míg a *szerelem* sokkal konkrétabban emberek közti, vonzalmon alapuló érzésre utal.

3.2. A vizsgálat második része: saját kutatás

Ebben a fejezetben saját kutatásomat és annak eredményeit mutatom be.

Mint azt már fent írtam, a legelső kérdés, amelyre választ keresek, az az, hogy mit tárolnak az emberek elméjükben a SZERELEMMel kapcsolatban, mit is jelent a *szerelem* szó. Lehet-e az eltérő megfogalmazásokból levonni egy általános definíciót, és az eltérő érzelmi tapasztalat miatt, meg lehet-e határozni a SZERELEM fogalmat, és így a *szerelem* szó jelentését?

Ahhoz, hogy kérdéseimre választ kapjak a már más fejezetekben említett, illetve részletezett elméleteket, modelleket, módszereket fogom segítségül hívni, a vizsgálat alapja pedig a már bemutatott szótárázás eredménye, valamint az általam önálló adatgyűjtés során megkérdezett emberek válaszai lesznek.

Az adatgyűjtés során mind írásban, mind szóban, interneten, illetve személyesen is kérdeztem meg embereket. Kérdőívemet 60 ember töltötte ki, 15 emberrel végeztem irányított beszélgetést, valamint kötetlen beszélgetések közben résztvevő megfigyelést is folytattam.

A kutatásban nők és férfiak egyaránt részt vettek, az átlag korosztály a 20-25 éves korcsoport volt. Foglalkozást, iskolai végzettséget, lakóhelyet, vallást szándékosan nem kérdeztem, mivel ezektől függetlenül igyekeztem megállapításaimat, hiszen a szó általános definícióját keresem.

Kérdőívemben az alábbiakat kérdeztem meg:

1. Fogalmazza meg, mit jelent a szerelem!
2. Írjon pár „kulcsszót” ennek működéséhez!
3. Melyikkel folytatná a mondatot: „A szerelem...”
 - a. ... egy túl romantizált dolog

- b. ... csak egy állapot
- c. ... alapvető szükséglet
- d. ... csodálatos

Az első és a harmadik pont nem csak arra a kérdésre segít választ találni, hogy mit jelent a mai ember számára a SZERELEM, hanem arra is, hogy hogyan állnak mindahhoz, amit SZERELEMKént azonosítanak. A második pontban adott kulcsszavak tipikalitási feltételekként szolgálnak ahhoz, hogy a SZERELEM prototípusát megállapíthassam. Mindezek után, reményeim szerint, megfogalmazható lesz a *szerelem* szó általános definíciója.

Amellett, hogy szeretném meghatározni a prototipikus SZERELEM jellemzőit, egy általános definíciót is adni szeretnék a szónak, illetve szeretném megtudni, hogy hogyan viszonyulnak a mai emberek a SZERELEMhez. Azon felvetéseimet is bizonyítani szeretném, melyek szerint (1) nagyobb hangsúlyt kap az, hogy a SZERELEM „csak egy biológiai folyamat”, mint az, hogy az ember társra találjon, (2) a SZERELEM nem a „rózsaszínkőd”, hanem maga a kapcsolat, (3) a SZERELEMBen kevésbé fontos a hűség.

3.2.1. Eredmények

1. Az adatok alapján kitűnik, hogy a nők magasabb arányban emelték ki a szexet fontos jelentésszervezőként a SZERELEMBen, mint a férfiak, akiknél inkább maga a vonzalom dominál. Az elemzésnél külön vettem a vonzalmat és a szexet, ugyanis a válaszadóim a *vonzalom*ról inkább úgy írnak, mint a 'másik iránti vágyról, a „kémia” fennmaradása/fenntartása, hogy vonzónak és szépnek találjuk egymást’, míg a *szex* maga nagyobb hangsúlyt kap, mint a *vonzalom*. Az emberek szerint ugyanis, ha két embernek a *szex*hez való hozzáállása nem azonos, a *szex* minősége valamelyik fél számára nem kielégítő, akkor az a kapcsolat rovására mehet. A *szex* fontossága természetesen érthető, hiszen a SZERELEM biológiáját alapul véve, testiség nélkül nem szerelem a SZERELEM, hiszen a *szex*nek sok más funkciója mellett párkapcsolat-erősítő szerepe is van. Ugyanakkor a *szex* olyan kritériumként is funkcionál, ami a SZERELEMet elhatárolja minden más érzelmi kapcsolattól.

Nagy arányban nyilatkoztak úgy az emberek a SZERELEMről, mint BARÁTSÁGról, a kettő közt a különbség a *szex* meglétében, illetve hiányában áll. Ezt azért fontos leszögezni, mert sok adatközlő említette, hogy a SZERELEMBen fontos, hogy a felek barátok is legyenek. Az is tény, hogy a SZERELEM és a BARÁTSÁG fogalmi keret

nagymértékben fedi egymást, és bár kutatásom arra nem terjedt ki, hogy a BARÁTSÁG feltételeit vizsgáljam, úgy gondolom, nem állítok valótlan azzal, ha felvetem, hogy a kettő tulajdonságai majdnem azonosak, azonban a vonzalom és a szex megléte, illetve hiánya biztosítja, hogy a kettő mégsem ugyanaz.

Azt is megjegyezném még, hogy az, hogy a SZERELEMnek és a BARÁTSÁGnak van közös metszete, magyarázza azt is, hogy a mindennapos szóhasználatban az emberek használják a *barát* és a *barátnő* kifejezést párjukra. Tehát a két fogalom (SZERELEM és BARÁTSÁG) között olyan jelentésátvitel figyelhető meg, mely poliszémiát, vagyis a *barát* és a *barátnő* kétféle használati módját, jelentését eredményezi.

2. A férfiak válaszában a SZERELEMMel kapcsolatban nagyobb számban jelent meg fontos elemként a gyengédség, ölelés, érintések, míg a nőknek ezeknél fontosabbak a bókók, apró kedvességek.

3. Valamennyi nőnek a „barátok is legyünk” kritérium volt a SZERELEM meghatározásakor, így náluk mondható, hogy ez a legfontosabb összetevő, míg a férfiaknál a *bizalom*, a *tisztelet*, a *támogatás* és a *megértés* fordult elő kritériumként kivétel nélkül.

4. A kapcsolatot, az összetartozás érzését, az egyesülést mindkét nem egyaránt fontosnak tartotta, valamennyi adatközlő említette. Ezt magyarázza a már említett KAPCSOLAT idealizált kognitív séma, amelynek lényege két entitást összekötő kapcsolat, jelenléte az elmében. Mindez visszavezethető a gyermek és szülő közti kapcsolatra, testi tapasztalatra, melyből – egyes nézetek szerint – minden érzelem eredeztethető.

A megfogalmazásokból az is kitűnik, hogy a SZERELEMet kapcsolatként említi a legtöbb adatközlő, kölcsönös érzelmnek, tehát egyoldalú *szerelem* mintha nem is létezne, azt elkülönítik a „valós” *szerelemtől*, és csak vágyakozásként említik.

5. A válaszok alapján azt is ki lehet jelenten, hogy az emberek többségének nem a „rózsaszín felhő” jelenti a SZERELEMet, hanem inkább az a ’letisztult, mély szeretet, amely fenntart egy párkapcsolatot’.

6. Egyaránt fontosnak tartotta továbbá mindenki, hogy a felek önmagukat adhassák, és elfogadják, szeressék egymást az apró hibákkal együtt, vagy azok ellenére.

7. A „hasznos a hasonlónak örülni” elve általános volt a megkérdezettek körében. Említették ugyan többen, hogy kialakulhat vonzalom merőben eltérő személyiségek között is, viszont a SZERELEMhez kell a közös érdeklődési kör, habitus, mentalitás, értékrend. Azonban a társadalmi és anyagi helyzet hasonlóságát csak kevesen említették.

8. A másiktól alkotott illúziók, meggondolatlan és irracionális cselekedetek csak kis számban fordultak elő a szó kapcsán; ez is azt bizonyítja, hogy a SZERELEM nem azt a már említett elvakult, ésszerűtlen „rózsaszín felhőt” jelenti a mai ember számára.

Ezzel kapcsolatban úgy nyilatkoztak adatközlőim, hogy az illúziók, az elvakultság csak a kapcsolat kezdetén figyelhetők meg, de nem jellemzi az egész szerelmi kapcsolatot.

9. Meglepően kevesen említették, hogy a SZERELEMMel együtt járnak veszekedések, megbántások, hullámvölgyek. Ez azért is fontos, mert napjainkban megfigyelhető az a tendencia, hogy egyre kevesebb párkapcsolat és/vagy házasság tartós, főként a konfliktuskezelés hatékonyságának hiánya miatt. Egy olyan korban élünk ugyanis, ahol kevés olyan eszköz van, amely pótolhatatlan. Az emberek megszokják, hogy ha bármi tönkremegy, azt egyszerűen kidobhatják, és hamar beszerezhetnek egy jobbat. Ahogy azt a bevezetőben is írtam, ez a hozzáállás sajnos egyre inkább úgy tűnik, hogy nem csak az anyagi javakra, hanem az emberi kapcsolatokra is érvényes, így a felmerülő problémákat az emberek – ahelyett, hogy csírájában oldanák meg – vagy elkerülik, amíg el lehet, vagy a „problémás darabot kidobják, és szereznek újat, jobbat”.

10. A hűséget nagyon kis számban említették, ami bizonyítja azt a feltevésemet, miszerint a hűség napjainkban nem annyira fontos egy szerelmi kapcsolatban, ennek magyarázata az előző pontban részletezett ok lehet.

Felállított hipotéziseim közül egyet nem támasztottam alá eddig, még pedig azt, hogy a SZERELEM megfogalmazásakor ma nagyobb hangsúly esik a „biológiaiasságára”, mint korábban.

Ennek egyik oka, a szótárak felől közelítve, az lehet, hogy ezek megfogalmazása ma sokkal tényyszerűbb, tudományosabb, mint korábban. A SZERELMet is igyekeznek a tudomány szemléletmódjával megközelíteni, s ennek alapja mindig a biológia. Ezt mutatja az előző alfejezetben bemutatott folyamat, miszerint a szótárakban említett jelentések esetében egyre hangsúlyosabb a SZERELEM szexuális mibenléte.

Az adatközlők felől közelítve szintén tapasztaljuk, hogy a megkérdezettek kiemelten fontosnak tartják a szexet, a vonzalmat, a „kémiaiát”. Amikor arra kértem az adatközlőket, hogy fogalmazzák meg, mi a SZERELEM, többen kezdték bevezetni azzal megfogalmazásukat, hogy a SZERELEM a biológián alapul, illetve a harmadik feltett kérdésemre nagy számban kaptam b) választ, vagyis azt, hogy a „szerelem csak egy állapot”, illetve gyakori volt még a c) válasz is, miszerint a „szerelem alapvető szükséglet”.

Természetesen senki nem állítja, hogy a SZERELEM pusztán csak biológia, azonban idéznék néhány megfogalmazást annak bizonyítására, hogy az emberek a szó definiálásakor szóba hozzák a biológiát:

„A szerelem egy biológiai állapot, függőség, majd végső soron hatással van a pszichére, és lelki érzéseket teremt.”

„...a másik ember az illatával, kinézetével, viselkedésével olyan hatással van rád, mely olyan érzéseket generál, hogy úgy érzed, rá van szükséged. A géneket örökíteni akarsz, keresed a számodra legmegfelelőbbet...”

„...A szerelem biológiai alapon kialakuló kötődés a másik felé...”

Fontos megjegyezni, hogy akadt természetesen olyan megfogalmazás is, amely a SZERELMET egy jól működő párkapcsolathoz vezető útként, fellángolásként, vágyként azonosítja, fogalmazza meg. Azonban azt kell, hogy mondjam, hogy tisztán látszik mind a szótárak, mind a válaszok többsége alapján, hogy az érzelmek definiálásakor a mai emberek igyekeznek a tényekre alapozni, amelyet a SZERELEM kapcsán a biológiával azonosít.

Összességében tehát elmondható egyfelől az, hogy a mai ember számára a SZERELEM nem egyenértékű a vágyakozással, a fellángolással, vagyis a „lila köddel”, „rózsaszín felhővel”. A megkérdezettek leginkább úgy nyilatkoztak, hogy a SZERELEM az egymásra való felfigyelés, az egymásra találás, az örült vágy után kezdődik, több érzellemmel együtt alkotva egy egészet. Ezt alátámasztja az is, hogy a SZERELEM kapcsán rendre a nyugalom érzése került elő az izgatottsággal ellentétben:

„...a mélyről jövő megnyugvást és békét, amit a másik jelenléte okoz...” [ezt jelenti a *szerelem*]

„...a szerelem kialakul két ember között, nem azonnal érezzük. Amit első látásra érez az ember, a maximum a vonzódás, illetve a „kémia”, de a szerelem az más. [...] Szerintem egy hosszabb ideje tartó kapcsolatnál, ahol – viszonylag – minden rendben van és kölcsönös a szeretet, tisztelet, törődés és megértés, illetve a „kémia”...” [ekkor beszélhetünk SZERELEMről]

Másfelől azt is tapasztalhatjuk, hogy az emberek számára fontos egy biztos társ, akiben megbízhatnak, akire számíthatnak, és akire úgy tekintenek, mint a „másik felükre”, ezzel ellentétben a hűség és a kitartás jelenléte a *szerelmi* kapcsolatban nem volt fontos a megfogalmazásokban.

Harmadrészt levonhatjuk azt a következtetést, hogy az átlagember számára a SZERELEM nem költői fogalom, nem egy csodás jelenség, hanem az élet része.

3.2.2. Kulcsszavak, tipikalitási feltételek

Eddig összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a nyelvhasználat diszkurzivitásából kiindulva az érzelemszavak, így a *szerelem* is diszkurzív természetű, mivel egyfelől kognitív folyamatok felelősek az érzelmek kialakulásáért, másfelől társas aktusok is, hiszen az érzelmek személyhez kötődnek. Tehát az érzelmek nyelvi reprezentációjához az emberi elme és az embert körülvevő társas és fizikai közeg kölcsönhatására van szükség.

Minden szónak, így az érzelemszavaknak is van általános definíciója, azonban az egyéni konstruálás következtében eltérő jelentések tapadhatnak egy szóhoz, tehát a szavak jelentése relatív. Ez magyarázza azt, hogy a SZERELEM is minden ember elméjében másként reprezentálódik, illetve azt, hogy a SZERELEM fogalom egyénenként eltérő, más fogalmakkal kerülhet kapcsolatba. Így a SZERELEM fogalmi sémába egyénenként más összetevők kerülhetnek bele, tehát a fogalom nyelvi reprezentálása során is más összetevők profilálódhatnak.

Tapasztalatainkat kategorizáljuk, sémákba rendezzük, a világot mentálisan reprezentáljuk, és fogalmakként tároljuk elménkben. A prototípuselméletet alapul véve minden kategóriának van egy centrális tagja, amely a kategóriára jellemző összes tulajdonsággal bír, azonban vannak más tagjai is a kategóriának, melyeknek nem kell minden feltételnek eleget tenniük. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a SZERELEMMel kapcsolatos tapasztalatainkat is kategorizáljuk, a SZERELEMnek is van egy prototípusa, azonban vannak más *szerelmek* is. Az ezt nyelvileg reprezentáló *szerelem* szónak így van egy prototipikus jelentése, az eltérő konstruálás azonban lehetővé teszi, hogy legyenek a szónak más értelmezései is.

A következőkben ezeknek az eltérő értelmezéseknek a közös metszetét, az eltérő megnyilatkozásokban egyaránt előforduló „kulcsszavakat” mutatom be. Ezek alapján megállapíthatóvá vált a SZERELEM lehetséges prototípusa, és így a mai korban érvényes általános jelentése.

Listába szedve a leggyakrabban előforduló kifejezések az alábbiak voltak (a leggyakoribbtól haladva a helyenként említettek felé):

- bizalom
- szex
- vonzalom
- őszinteség
- elfogadás
- barátság

- törődés, odafigyelés
- jó kommunikáció
- elég teret hagyni a másiknak, elég időt együtt tölteni
- tolerancia
- béke, nyugalom
- szeretet
- megértés
- felszavakból érteni egymást
- összetartozás, „ketten egy egész” érzése
- osztozkodás
- humor
- tervek, célok
- érzelmi és fizikai függés
- hasonlóság
- önmagad adása
- támasz, vigasz, támogatás, tanácsadás, kitartás, védelem
- kompromisszum, alkalmazkodás, hatékony konfliktuskezelés
- boldogság
- tisztelet, elismerés, egyenlőség
- nyitottság
- romantika, apró kedvességek, bókok, dicsérek, gyengédség, becézések, adni-kapni
- összhang, harmónia, kiegyensúlyozottság, érzelmi biztonság
- hűség
- hasonló társadalmi, anyagi helyzet
- hiányzik
- lemondások, erőfeszítés, munka
- vidámság, jó hangulat
- önzetlenség, önfeláldozás, odaadás
- jó hatással lenni egymásra, együtt fejlődés

A kognitív feldolgozás folyamatában mindenkinek másra irányul a figyelme, más a nézőpontja, mások az ítéletei, így az eltérő konstruálásból adódóan a mentális reprezentációk is eltérőek lesznek.

Azt is tudjuk, hogy egy fogalom más fogalmakat is aktivál, így érthető, hogy maguk a kulcsszavak és azok fontossága is eltérő, mivel a reprezentációk különbözősége miatt a behívott fogalmak is eltérőek lesznek.

Nehéz lenne a kifejezések közt hierarchiát felállítani, mivel olyan általános elemek ezek, amelyeket majdnem kivétel nélkül minden adatközlő kiemelt, így feltételezhető,

hogy univerzálisan ezek a szavak kapcsolódnak a SZERELEM fogalmához az emberek elméjében.

Ezek az előhívott, asszociált kifejezések pedig megadják azt a tudáskeretet, fogalmi tartományt, amelyben a SZERELEM feldolgozható.

A rokon értelmű kifejezéseket összefoglalva pedig a SZERELEM tipikalitási feltételei – vizsgálatom értelmében – a következők: vonzalom, szex, bizalom, barátság, törődés, elfogadás, őszinteség, tolerancia, szeretet, megértés, humor, terv és/vagy cél, közös vonások, támogatás, alkalmazkodás, boldogság, tisztelet, egyenlőség, harmónia, lemondások, hűség.

A *hűséget* azért soroltam föl, mert bár a válaszok alapján nem kiemelten fontos feltétel, mégis említették néhányan, valamint magam úgy érzem, a SZERELEM meghatározásában ennek is helye van.

A SZERELEM fogalmát – és így ezt a fogalmat jelölő *szerelem* szót - mindezek alapján a következőképpen definiálom:

a SZERELEM olyan biológiai megalapozottságú kapcsolat két hasonló beállítottságú ember között, amely kölcsönösségen alapul. Fő meghatározója az egymás iránt érzett vonzalom, az egymásba vetett hit, az őszinteség, a bizalom, az egymás iránt tanúsított tolerancia, türelem, elfogadás és megértés. A kapcsolat résztvevőinek életére olyan befolyással van, hogy bizonyos áldozatokat kell hozni a kapcsolat fenntarthatóságának érdekében. A résztvevőknek össze kell hangolniuk életüket, vágyaikat, szándékaikat, harmóniát kell teremteniük, kompromisszumokat kell kötniük, hogy elérjenek egy ideális nyugalmi állapotot, amely a mindkettőjük számára megfelelő érzelmi biztonsághoz vezet. Fontos, hogy a felek adjanak és kapjanak a kapcsolatban, emellett az is lényeges, hogy életüket és kapcsolatukat fejlesszék, célokat érjenek el, és terveket valósítsanak meg együtt.

Ismerjék egymást olyannyira, hogy egymás igényeinek eleget tudjanak tenni. A SZERELMet elsődlegesen a szexuális viszony különbözteti meg más emberi kapcsolatoktól. A szex minősége, a szexuális vágyak egymáshoz igazítása döntő jelentőséggel bír a kapcsolat fenntartásának szempontjából. Nélkülözhetetlen továbbá az igényeknek megfelelő és célravezető kommunikáció, az idő megfelelő beosztása (kellő mennyiségű időt együtt és külön is el kell tölteni).

A kapcsolat célja egy boldog, szeretetteljes, önzetlen és odaadó, kiegyensúlyozott állapot elérése, amely által a felek egymás életének teljes és kiemelten fontos

résztevőivé válnak, olyannyira, hogy életük teljességéhez szükségük van egymásra, függenek egymástól. Ennek elérése erőfeszítésekkel és munkával jár.

4. Összegzés

Dolgozatomban több kérdésre kerestem a választ. Elsődlegesen azt vizsgáltam, hogy hogyan gondolkodnak a SZERELEMről az emberek: milyen jellemzőit emelik ki feltételként, tulajdonságként, milyen „kulcsszavak” fordulnak elő SZERELEMről szóló megfogalmazásaikban. Összességében: mi van az emberek elméjében SZERELEM fogalom alatt, mit jelöl a *szerelem* szó? Ezenfelül arra is kíváncsi voltam, hogy lehet-e, és ha igen, akkor hogyan lehet egy általános definíciót adni a szónak. Ehhez persze azt is vizsgálnom kellett, hogy hogyan képesek egyáltalán az emberek definiálni egy szót. Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kapjak, a nyelv diszkurzív természetét vettem alapul.

Ahhoz, hogy a kognitív feldolgozás által létrejött mentális reprezentációk nyelvi formát öltsenek, szükség van a szociális közegre. Nem csak azért, mert tapasztalatainkból mások számára készítünk nyelvi reprezentációkat, hanem azért is, mert megismerésünk függ a minket körülvevő világtól. Tehát a nyelv diszkurzív természetű, mivel egyfelől kognitív jellegű, másfelől pedig társadalmi aktus.

Az érzelmek reprezentációi testi érzésekből, fizikai megnyilvánulásokból, kognitív, illetve morális ítétekből tevődnek össze. Ezáltal az érzelemszavak kognitív jellegűek, hiszen a feldolgozás folyamán értékeljük is az észlelt eseményeket, dolgokat, és ítéleteket alkotunk rájuk vonatkozóan, de társadalmi aktusok is, mivel valakihez kötjük az érzelmet és annak kifejezését is, így az érzelemszavakat jellemzi a diszkurzivitás. A *szerelem* szóban annak ítélete rejlik, hogy valakit vonzónak tartunk, méltónak találunk arra, hogy kapcsolatot létesítsünk vele, társadalmisága pedig abban látszik, hogy két ember közti érzelemről van szó.

Mivel egy szó általános jelentését kerestem, érintenem kellett a tudás és a nyelv relativitásának kérdését.

A tudás relatív vagy univerzális voltára vonatkozó viták azt tárgyalják, hogy a világról való tudásunk születésünktől fogva adott, vagy pedig tapasztalatok révén szerezzük-e. Én utóbbi mellett foglaltam állást, miszerint a tapasztalat nem csak arra szolgál, hogy előhívjon valamit az elménkben, ami már adott, hanem arra, hogy világról való tudásunkat bővítse. Tehát a szavak jelentésének kialakulása függ az egyéni tapasztalattól, a világ egyéni konstruálásától.

A későbbiekben arra kerestem választ, hogy mi a *szerelem* szó általános definíciója, melyek azok a kulcskifejezések, amelyeket előhív az emberi elme a *szerelem* szó

kapcsán, létezik-e egy univerzális megfogalmazás arra, hogy mi a SZERELEM, mik a SZERELEM tulajdonságai, feltételei.

Eredményeim alapján nem feltételezem azt, hogy a SZERELEMről való tudásunk univerzális, és tapasztalataink csak előhívják ezt a fogalmat, továbbra is úgy gondolom, hogy a tapasztalatok meghatározzák tudásunkat. Ez látszik abban is, hogy minden adatközlő eltérően fogalmazza meg véleményét, hiszen eltérő kép él elméjében a SZERELEMMel kapcsolatban. Azonban voltak olyan kulcsszavak, melyek mindenki meghatározásában szerepeltek. Ezt nem a tudás univerzalitásával magyaráztam, hanem tipikalitási feltételekkel és fogalmi metaforákkal.

A tulajdonságok és a definíció meghatározásához a kategorizációelméletek közül a prototípuselméletet vettem alapul, mely szerint a kategorizálás prototípusok alapján történik. A prototípus egy kategórián belül rendelkezik a kategóriára jellemző minden tulajdonsággal, és eköré szerveződik a többi tag. A prototípus tulajdonságai a tipikalitási feltételek.

A továbbiakban ennek megfelelően a prototipikus SZERELEM tipikalitási feltételeit kerestem, amelyek segítségével igyekeztem megadni a szó összefoglaló definícióját.

Az elvont fogalmakat köztudomásúan nehéz definiálni, így szükség van olyan fogalmi keretekre, amelyekbe a fogalom beletartozik, vagy amelyekkel kapcsolatban áll. A fogalmi keretek pedig azért kerülhetnek olyan kapcsolatba egymással, hogy egyik értelmezéséhez szükség van a másikra, mert az elvont fogalmak fogalmi metaforák által jönnek létre. Gyakran több elvont fogalmat is ugyanarra a fogalmi metaforára lehet visszavezetni. A fogalmi metaforák jelentősége dolgozatomban abban állt, hogy ezek alapján következtetni lehetett a SZERELEMhez tartozó olyan elvárásokra, melyek feltételekként szolgáltak a prototípus meghatározásához.

Végül részletesen kitértem az érzelemszavak, majd konkrétan kutatásom témájára, a *szerelem* szó vizsgálatára. Bemutattam az érzelemszavak csoportosítását, használatuk szabályait, a *szerelem* szó etimológiáját, jelentésalakulását, majd a kutatásom során összegyűjtött adatokat elemeztem, végül pedig megadtam a SZERELEM tipikalitási feltételeit, ezeken keresztül pedig a szó egy lehetséges, ma érvényes meghatározását.

5.Felhasznált irodalom

- Ballagi Mór 1868. *A magyar nyelv teljes szótára*. Pest.
- Bodor Péter 1999. Az érzelmek társas természetéről: fejlődéstani vázlat. In: Kónya Anikó – Király Ildikó – Bodor Péter – Pléh Csaba (szerk.), *Kollektív, társas, társadalmi*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 93 – 102.
- Bodor Péter 2002. *Az érzelmi fejlődés társas konstruktivista értelmezése*. Pécsi Tudományegyetem.
- Megtalálható az alábbi címen: http://pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/2002-Bodor%20Peter.pdf (letöltve: 2012. 10. 29.).
- Bodor Péter 2004. Az érzelmi fejlődés diszkurzív megközelítése: az érzés (feel). In: Győri Miklós (szerk.), *Az emberi megismerés kibontakozása. Társas kogníció, emlékezet, nyelv*. Budapest, Gondolat Kiadó, 17 – 40.
- Czuczor Gergely – Fogarasi János 1864. *A magyar nyelv szótára*. Pest.
- ESz = Zaicz Gábor (szerk.) 2006. *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Eysenck, Michael W. – Keane, Mark T. 1997. *Kognitív pszichológia. Hallgatói kézikönyv*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- ÉKsz. = Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.), 1982. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza – Országh László (szerk.), 1992. *A magyar nyelv értelmező szótára VI*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ÉrtSz.+ = Eöry Vilma (szerk.), 2007. *Értelmező szótár*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Hamilton, David L. 2006. A társas megismerés: bevezető áttekintés. In: Fiske, Susan T. – Hamilton, David L. – Bargh, John A. (szerk.), *A társak és a társadalom megismerése*. Budapest, Osiris Kiadó, 41 – 95.
- Harré, Rom 1997. Érzelem és emlékezet: a „második kognitív forradalom”. *Replika* 25: 141 – 153.
- Megtalálható itt: <http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/25/harre.htm> (letöltve: 2012. 10. 18.).
- Kiefer Ferenc 2000. *Jelentéselmélet*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Kövecses Zoltán 1997. Harré emocionológiája és a kognitív nyelvészet érzelemfelfogása. *Replika* 25: 163 – 177.

- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Orthmayr Imre 1997. Rom Harré diszkurzív pszichológiája. *Replika* 25: 153 – 163.
- Pléh Csaba 1997. Narratív vagy diszkurzív megújulást? *Replika* 26: 121 – 130.
- Pléh Csaba 1998. A megértés fogalma a pszicholingvisztikában. In: Pléh Csaba – Győri Miklós (szerk.), *A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*. Budapest, Pólya Kiadó, 205 – 219.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- TESz = Benkő Loránd (szerk.) 1976. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2010. *Kognitív szemantika*. Nyitra, Közép-európai Tanulmányok Kara, Konstantin Filozófus Egyetem.
- Tomasello, Michael 2002. *Gondolkodás és kultúra*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Vigotszkij, Lev Szemjonovics 2000. *Gondolkodás és beszéd*. Budapest, Trezor Kiadó.
- Wittgenstein, Ludwig 1992. *Filozófiai vizsgálódások*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó.